



Kasım TURGUT

Mülkiye Teftiş Kurulu Başkan Yardımcısı

Tarihsel Süreçte Reformların Hayata Geçirilmesinde

Mülkiye Teftiş Kurulu'nun Fonksiyonları

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Teftiş için kişilerin seçilmesi ve heyetlerin oluşturulmasına Tanzimat Dönemi ile başlamıştır. Bu dönemde devlet adamları, reformlarının sonuçlarını görmek, eksiklikleri tespit etmek için denetim mekanizmasının faydasına inanmış ve Gülhane

Hattı'nın ilanını takip eden on yıl içerisinde üç defa Anadolu ve Rumeli'ye teftiş komisyonları göndermiştir. 1840 Talimatnamesi'ne göre müfettiş, Tanzimat Fermanı'nı halka okuyup anlatacak, uygulayanlara nasihatlerde bulunacak, ferman hükümlerini suiistimal edenler hakkında soruşturma yapıp durumdan

İstanbul'u haberdar edecek, ülkenin yer üstü zenginliklerinin envanterini çıkarıp ihtiyaç hissedilen projeleri belirtecekti. Bunların yanında müfettişlerden tam bir itaat ve dürüstlük istenmiş, raporların da bu bilinç ile kaleme alınması özellikle belirtilmiştir.

1876 tarihinden itibaren Umum Müfettişliğin yanında Mülkiye Müfettişi kadroları da ihdas edilmiştir. Mülkiye Müfettişlerinin bu dönemde hangi düşüncelerle ortaya çıktığı ve nasıl bir düzenleme üzerine hareket ettiği hakkında herhangi somut bir veri bulunmamaktadır. II. Meşrutiyet Dönemi'nde ise (1908–1918) Mülkiye Müfettişliği İttihat ve Terakki Partisi'nin önem affetmesi sonucunda Dâhiliye Nezareti'ne bağlı bir bölüm olarak kurulmuş ve bütçe imkânları çerçevesinde sayıları zamanla artırılmıştır. Müfettişlerin yet-



kileri ve harcırahları 1910'da yayınlanan bir talimat ile belirlenmiştir. Talimata göre müfettişler, Kanun-ı esasinin ve meşrutiyet ilkelerinin koruyucusu olarak tanımlanmış doğrudan Dâhiliye Nazırı'na bağlanmışlardır. Ancak sadece nezaretin görevlendirilmesi ile sınırlandırılmamış şikâyetini somut delillere dayandıran her memurun talebini de uygulamakla sorumlu tutulmuşlardır. Müfettişlerin sorgulamalarını somut veriler üzerinden yürütmesini ısrarla vurgulayan yeni düzenleme, Mülkiye Müfettişinin mali, adli ve askeri personele karşı olan durumunu da çok açık bir şekilde olmasa da ifade etmiştir. Buna göre Dâhiliye bürokratları yine somut şikâyetler çerçevesinde tüm bu personeli denetleme hakkının müfettişlere verildiğini belirtmiş ve vilayet ünitelerini belediyelere kadar denetleme yetkisinin ellerinde olduğuna işaret etmişlerdir. 1914 yılında çıkarılan yönetmelik ile Mülkiye Müfettişlerinin yeni statüsü de belirlenmiş ve Dâhiliye Nazırı yanında umum müfettişlere karşı doğrudan sorumlu olacakları karar altına alınmıştır.

Mülkiye Müfettişlerinin işlevlerini daha iyi ortaya koyabilmek için Mülkiye Teftiş Kurulu ve yürütmüş olduğu çalışmalar hakkında Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nün arşivinin indeksinde mevcut Mülkiye Müfettişleriyle ilgili yaklaşık 1000 evraktan bir kısmı aşağıda örneklenmiştir.

1- Mülkiye Müfettişlerinin Osmanlı Devletinde de birinci sınıf memurlarla ilgili tahkikatlara gönderilmesinin esas olduğu anlaşılmaktadır.

Bu duruma; "Vazifesini kötüye kullanan Erenköy Darülaceze Bilet Memuru Yaşar Bey hakkında düzenlenip Mülkiye Müfettişi Süleyman Bey'e tahkik edilmek üzere gönderilen evrakta Yaşar Bey'in damgasız bilet satarak eksik gelir temin ettiği anlaşılmış ise de Mülkiye Müfettişlerinin bu gibi ikinci üçüncü sınıf memurlarla ilgili tahkikatlarla meşgul edilmelerinin uygun olmadığına Yaşar Bey hakkındaki tahkikatın Tiyatrolar Sermüfettişliğince yapılmasının ve Yaşar Bey'in görevine devam edip etmeyeceği ile ilgili heyet-i daimece karar verileceğinin Darülaceze Müdüriyeti'ne bildirilmesi." Konulu 12/B /1340 (Hicrî) tarihli belgenin Osmanlı Arşivlerinde bulunması örnektir.

2- Kamuoyununun yakından takip ettiği olaylarda güven unsuru olarak Mülkiye Müfettişlerinin görevlendirildiği anlaşılmıştır.

"Mösyö Kapoto ile beraber Bulgar mezalimini tetkik etmek üzere Midye, Babaeski ve Kırkkilise havalisine gidecek olan Mülkiye Müfettişi Abdullah Bey'e kolaylık gösterilmesi."- konulu 28/Ş /1331 (Hicrî) tarihli evrak kaydı,

"Bazı hükümet memurları ile Müslüman ahalinin Rumlara tecavüz ettiğine dair alınan haberlerin tahkiki için görevlendirilen Mülkiye Müfettişi Ali Seydi Bey'in hazırladığı raporun takdimi" konulu 07/B /1337 (Hicrî) tarihli evrak kaydı,

"Dobruca bölgesinin ahvali, idaresi ve idaresine Osmanlı Hükümeti'nin ne şekilde iştirak etmesi lazım geleceğine dair Mülkiye Müfettişi Kemal

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin I. Dönem

4. Yasama Yılına Açış

Konuşmalarında Atatürk;

"Güvenlik ve asayişin

sağlanmasından sonra

İçişleri Bakanlığının en

çok önem verdiği sorun,

memurların yürürlükteki

kanun hükümlerini iyi

uygulamalarını sağlamaktı.

Doğrusu 1921 yılında İçişleri

teftiş heyetinin kaldırılması

dolayısıyla denetimsiz

kalan işler ve işlemlerde

düzensizlik görülmüş ve yer

yer şikâyetler yapılmıştır. Teftiş

Kurulunun bu ilk dönemle

ilgili çalışmaları, işlemlerin

düzeltilmesine ve memuriyette

görev duygusunun artmasına

yaramıştır. Bu yıl kadrosunun

kabul edilmesinden sonra

tam kadro ile ve zamanında

işe başlayacak olan teftiş

kurulu İçişleri hizmetlerinin

düzelmesini sağlayacak bir

kuruluş olacaktır."

Bey'in yaptığı tahkikat ve tedkikatın neticesini havi raporunun suretini, Brest Litowsk görüşmelerinin zabıtlarını ve evrak-ı müteferriyai muhtevi." Konulu 18/C /1336 (Hicrî) tarihli evrak kayıtları örnektir.

**Osmanlı İmparatorluğu
döneminde Teftiş için kişilerin
seçilmesi ve heyetlerin
oluşturulmasına Tanzimat
Dönemi ile başlanmıştır. Bu
dönemde devlet adamları,
reformlarının sonuçlarını
görmek, eksiklikleri
tespit etmek için denetim
mekanizmasının faydasına
inanmış ve Gülhane Hattı'nın
ilanını takip eden on yıl
içerisinde üç defa Anadolu ve
Rumeli'ye teftiş komisyonları
göndermiştir.**

3- Yolsuzlukların Tahkikatlarında Mülkiye Müfettişlerinin görevlendirildikleri anlaşılmaktadır.

"Mamuretülaziz Vilayetindeki yolsuzluk iddialarını tahkik için Mülkiye

Müfettişi Hacı Hüsnü Bey'in gönderildiği" konulu 04/Za/1335 (Hicrî) tarihli evrak kaydı örnektir.

4- Mülkiye Müfettişlerinin yanlış giden icraata karşı ikaz görevlerini yerine getirdikleri anlaşılmaktadır.

"Hicaz Mülkiye müfettişinin teftişi neticesinde yapılan ikaz üzerine Mekke Belediye Bütçesi' nin tasdik edildiği, Mekke İdare Meclisi'nin muntazaman ictima' a devam ettiği" konulu 09/N /1332 (Hicrî) tarihli evrak kaydı,

"Maarra Belediyesi'nin Haleb Mülkiye müfettişi tarafından teftişi esnasında varidatın humsdan fazlasının maaşa harcandığı tanzifat vs. ye ehemmiyet verilmediği sarfiyat ve varidatın hiç bir deftere kaydedilmediği görüldüğünden nevakısın ikmalıyla muktedir bir zatın belediye riyasetine tayini" konulu 22/Ş /1332 (Hicrî) tarihli evrak kayıtları örnektir.

5- Mülkiye Müfettişlerinin polis ka-

yıtlarının nizam ve intizamını teftiş ettikleri anlaşılmıştır.

"Polis kayıtlarının nizam ve düzeni hakkında mülkiye müfettişi Hacıyan Efendi tarafından verilmiş rapor suretinin takdimi" konulu 16/Za/1328 (Hicrî) tarihli evrak kaydı örnektir.

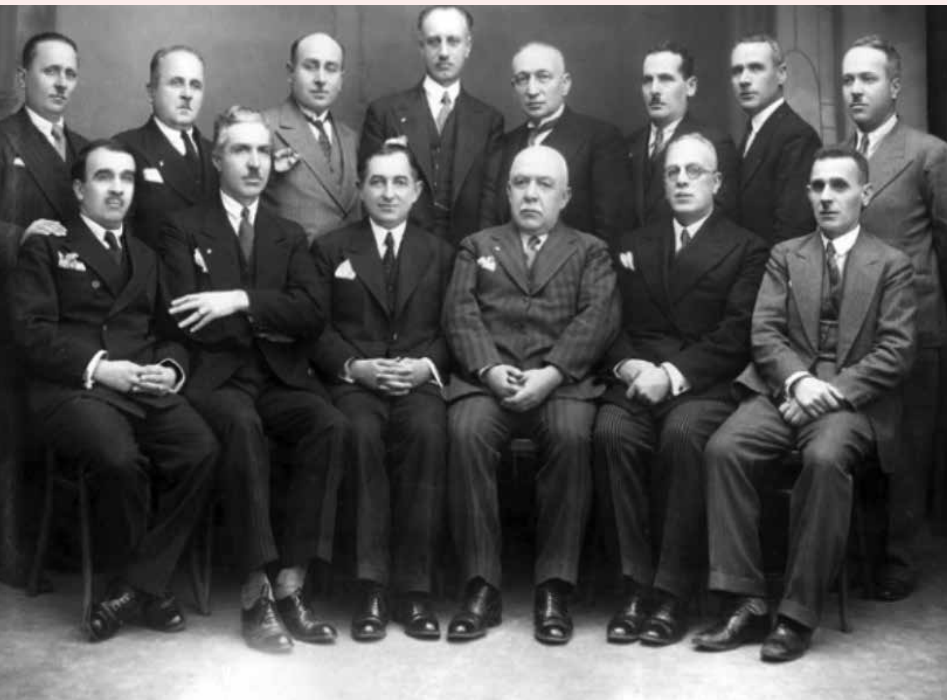
6- Mülkiye Müfettişlerinin önemli konuların tahkik ve tetkiki ile rapor yazdıkları anlaşılmaktadır.

"Beyrut'ta; ahalinin ahvali. 2- Lisan-ı Osmanî' nin ta'mim ve intişarı. 3- Polis Jandarma Mektebi küşadı. 4- Memurların durumu. 5- Askerlik ve vergiden muafiyet için Lübnanlılık iddiaları. 6- Vergiler ve tüccarların durumu. 7- Asayiş-i memleket vs. konularında mülkiye müfettişi Hıraçya Efendi'nin raporu ve icra olunacak muamele" konulu 07/S /1328 (Hicrî) tarihli evrak kaydı örnektir.

7- Mülkiye Müfettişlerinin Hükümet politikalarının takibi amacıyla görevlendirildikleri anlaşılmaktadır.

"Hükümetin işkenceye kesinlikle karşı olduğunun İştib idarecilerine bildirildiği. İştib'in ahvalinin şimdilik iyi olduğu" konulu 14/Ş /1328 hicrî tarihli evrak kaydı örnektir.

Mülkiye Müfettişlerinin görevlendirildiği konularda düzenledikleri raporların başlıkları analiz edildiği zaman Mülkiye Müfettişlerinin o dönemde öncelikli olarak asayiş konularında görevlendirildiği, gayrimüslimlerin şikâyetlerinin yoğunlaştığı konularda güven unsuru olarak görev yaptıkları anlaşılmaktadır. Mülkiye Müfettişlerinin Osmanlının son döneminde ülkenin her tarafında



aktif olarak göreve çıktıkları özel-likle asayiş birimlerinin ihtiyaçları konusunda önerilerde bulundukları görülmektedir. Bu raporlar bir bütün halinde değerlendirildiği zaman Mülkiye Müfettişlerinin düzenledikleri raporlarla meydana gelen asayiş olayları ve yolsuzluklarla ilgili iç ve dış kamuoyu için bir güven unsuru olduğu anlaşılmaktadır.

Mülkiye Teftiş Kurulu'nun işlevselliği Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Milli Mücadele döneminde memleketin değişik yörelerinde emniyet ve asayişin sağlanması öncelikli problem olarak görülmüştür. Emniyet ve asayişin sağlanması yeni çıkan kanunların tatbiki ve merkezin taşra üzerindeki denetimini sağlamak amacıyla Osmanlı döneminde teşkilatlandırılan ve geniş yetkilere sahip Umumi Müfettişliklerin oluşturulması fikri T.B.M.M Hükümeti Kurulunca gündeme gelmiştir. Bu dönemde Umumi Müfettişlik sistemine alternatif olarak Mülkiye Müfettişlikleri Teşkili Hakkında Kanun Teklifi mecliste görüşülmüş ancak yasalaşma imkânı bulamamıştır. Bu tasarıda Mülkiye Müfettişlerine Osmanlı dönemindeki Umumi Müfettişlerin yetki ve yetkilerinin verilmesi istendiği meclis görüşme tutanaklarından anlaşılmaktadır.

Mülkiye Teftiş Heyetinin 1921 yılında kaldırılmış olduğu ve 29.01.1922 tarih ve 1347 sayılı "Teftiş Heyeti Reisliğinin Yeniden Kurulması" Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı ile tekrar oluşturulduğu konusunda TBMM tutanaklarında kayıtlı olan Atatürk'ün 1 Mart 1923 yılında Mecliste yapmış olduğu konuşmada bilgiler bulunmaktadır.

Atatürk'ün 1 Mart 1923 Tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin I. Dönem 4. Yasama Yılıni Açış Konuşmalarında İçişleri başlığında Mülkiye Teftiş Kurulu hakkında aşağıdaki konuşmayı yapmıştır.

"Güvenlik ve asayişin sağlanmasından sonra İçişleri Bakanlığının en çok önem verdiği sorun, memurların yürürlükteki kanun hükümlerini iyi uygulamalarını sağlamaktır. Doğrusu 1921 yılında İçişleri teftiş heyetinin kaldırılması dolayısıyla denetimsiz kalan işler ve işlemlerde düzensizlik görülmüş ve yer yer şikâyetler yapılmıştır. Yapılan teklif üzerine teftiş kurulunun yeniden kurulmasını Yüce Meclis uygun görmüş ve müfettişlerin bir kısmı 1922 Mayıs'ında, geri kalan kısmı da daha sonraki tarihlerde göreve başlamış olmalarına rağmen 94 memur hakkında soruşturma yapmış ve tamamlamıştır. Bu soruşturmanın kanuni sonucu olarak, 3 mutasarrıf, 5 kaymakam, 2 yazı işleri müdürü, 2 komiser görevden alınmış ve 3 memur 1 jandarma yüzbaşısına işten el çekirilmiştir, 85 memur hakkında da soruşturma yapılmıştır. Teftiş kurulu bu süre içinde 3 nahiye, 63 özel idare, 38 hapishane, 48 jandarma, 28 polis, 48 nüfus, 48 idare meclisi, 55 belediye ve 32 yazı işleri kalemi, toplam 363 daireyi ve Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının gerekli görmesi üzerine de 15 Kızılay şubelerini denetlemiş ve bu denetimin gereği yapılmıştır. Teftiş Kurulunun bu ilk dönemle ilgili çalışmaları, işlemlerin düzeltilmesine ve memuriyette görev duygusunun artmasına yararmıştır. Bu yıl kadro-

sunun kabul edilmesinden sonra tam kadro ile ve zamanında işe başlayacak olan teftiş kurulu işçileri hizmetlerinin düzelmesini sağlayacak bir kuruluş olacaktır."

Atatürk'ün mecliste yapmış olduğu bu konuşma Teftiş Kurulunun 1920 yılında kaldırılmış olduğunu, denetimlerde görülen eksiklikler üzerine ve Meclis tarafından çıkan kanunların uygulanmasını sağlamak ve takip etmek üzere yeniden oluşturulduğunu ortaya koymaktadır.

Mülkiye Teftiş Kurulunun yüz yılı aşan tarihsel geçmişinde önemli fonksiyonlar üstlendiği, tarihsel süreç içerisinde işlevselliğinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Yeni kamu yönetimi anlayışı çerçevesinde ülkemizde gerçekleştirilen değişikliklerden sonra geçerli olmaya başlayan yeni denetim anlayışı, geleneksel denetim anlayışından birçok açıdan farklılıklar göstermektedir. Ülkemizde denetim sistemindeki değişim sürecinin tamamlanmadığı söylenemez. Çünkü öngörülen yeni denetim sisteminin tam olarak oturmadığı, denetim sistemine ilişkin bazı belirsizlik ve kararsızlıkların bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu süreçte Mülkiye Teftiş Kurulu'nun Türk İdari Yapısında geniş bir yetki alanı ile kendisine özgü bir durumu olduğu kabul edilmiştir. Bu sebeplerle Teftiş Kurulu Başkanlığı'nın teftiş sisteminin değişmesini zorunlu kılan, kurulun dışında gelişen yönetim ve denetim yaklaşımları, aynı zamanda yeniden yapılanma için fırsatları da barındırmaktadır.